

Теофіль Комаринець: Терниста дорога вченого

Олександра КОМАРИНЕЦЬ

Генеалогічне коріння предків Теофіля Комаринця – селян-хліборобів – глибоко занурилось у землю рідної Передмирки, Лановеччини і Збаражчини. Теофіль із дитинства стояв біля самих джерел народної творчості, добре знав звичаї та побут селян, сам брав активну участь у них (на Великдень водив гаїлки із дівчатами, співав веснянки на Івана Купала).

Найтяжчим для малого був період жнив. Поле було шість кілометрів від села, батьки їхали на цілий день, і вся господарка була залишена на нього: покормити дріб, свиней, вигнати гусей на став, навіть виїняти з печі хліб (коли задзвонить будильник). Найприємнішим обов'язком був догляд за жеребцем і купіль із ним у ставі.

Залюбки слухав вірші Тараса Шевченка, вивчав напам'ять, із зацікавленням – легенди про поета, який у 1846 р. побував у Вишнівці, Кременці¹, довколишніх селах і – у Передмирці. Дід Олександр розказував, що Тарас Шевченко у селі відвідав церкву святої Параскеви, корчму, там залишив свій автограф, оглянув руїни замку графа Жевудського – і став на Загорині...

Т. Комаринець був одержимий Тарасом Шевченком, тому не дивно, що, вступивши у 1951 р. в аспірантуру до Інституту літератури імені Тараса Шевченка Академії Наук України, вибрав тему кандидатської дисертації про зв'язок поезії Т. Шевченка з народнопоетичною творчістю, а керівником призначили великодушного член-кореспондента АН УРСР Є. Кирилюка. Кандидатська дисертація вийшла вдалою, бо, доопрацювавши її, видав у 1963 р. монографію «Шевченко і народна творчість».

По якомусь часі Т. Комаринець захопився романтизмом – одним із найбільш складних і суперечливих художніх явищ. Романтичне мистецтво хвилювало людей різних епох і поколінь, сьогодні стало одним із об'єктів ідейно-художньої боротьби. Ще в Дрогобичі починає опрацьовувати монографію «Ідейно-естетичні основи українського романтизму». В основу її поклав літературно-критичні праці різних літературних груп, наукові розвідки, виступи і промови, листування українських романтиків. У Львівському університеті (1967) видав документи і частину дисертації доц. А. Халімончуку для захисту докторської. Все зникло-пропало... З того часу Т. Комаринець ступив на тернисто-кам'янисту дорогу борні, що тривала двадцять років...

Його критикували, звинувачували у попівстві, націоналізмі, змушували перероблювати тексти, змінювати свої позиції і т. ін. Т. Комаринець наполегливо захищав свої погляди.

¹ Тут навчався Т. Комаринець.

² Теофіль Комаринець – людина, вчений, політик. – Львів: Каменяр, 1999. – С. 135–140 (Усі цитати з цієї книжки).

Р. Крип'якевич у спогаді «Калогатія Теофіля Комаринця»² згадує: «Комаринець береже чистоту й чесність помислів. У виборі досліджуваних проблем, які треба терміново розвивати, плекати, а то й рятувати від загибелі. Міг би він, звичайно, вибрати не одну «вигідну», «безпечну» тему, яка б не дратувала наших могутніх, ще тоді недругів-покровителів, і опрацювати її весь вік – до спокійної старості, як це не один учений чинив у роки нашого духовного відродження, і ніхто б йому поганого слова не сказав. Але такий шлях не відповідав би характерові Т. Комаринця. Відмовитися від найважливішого, найконечнішого – він уважав би просто нечесністю, стосував до себе вимогливість найвищого рівня, цим і пояснюється, що в дослідженні Т. Шевченка хвилювали його проблеми опору денационалізації, у фольклористиці – збереження національної ідентичності фольклору, повернення права фольклорові на активне життя (колядки, щедрівки, вертеп); у мовознавстві – наукове обґрунтування права мови на державність; звідси – прорив у передову лінію боротьби за Закон про мову (це задовго до проголошення державності), за практичну його дієвість, за національну символіку, за усвідомлення національної ідентичності, людську гідність українця і його національну гордість».

Незважаючи на критику «кафедралів», звинувачень у ненауковому підході до романтизму – на радах філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка – у попівщині та націоналізмі, він продовжує працювати, і в 1983 р. виходить книжка «Ідейно-естетичні основи українського романтизму». Монографія завершує тривалий період наполегливих пошуків Т. Комаринця, що увінчаний створенням власної концепції українського романтизму як однієї з моделей загальноєвропейського і слов'янського романтизму. А ще зупиняється на постаті Й. Гердера – німецького філософа, історика, літератора, фольклориста XVIII ст., який мав великий вплив на становлення романтизму у багатьох європейських літературах. Він збирав пісні слов'янських народів, опублікував лужицькі пісні, наголошував на високому рівні української пісенної творчості. Й. Гердер писав: «Україна стане новою Грецією. Прекрасне небо, що здіймається над тим народом, його весела вдача, музикальність, родючі поля коли-небудь пробудяться зі сну»³.

Коли подав заяву на захист докторської дисертації, почалися «артилерійські обстріли»: спочатку – на кафедрі, згодом – на загальноуніверситетській раді перевіряли, критикували, районна комісія і обкомівська присікливалися до кожної фрази, завдавали мук, краяли серце...

Та завдяки активній допомозі київських друзів, зокрема І. Дзевєріна, В. Бородин, Р. Міщука, В. Микитася, П. Яценка, М. Жулинського, львівських – Р. Лубківського, М. Ільницького, І. Вишневського, І. Денисюка, І. Дорошенка та ін.⁴, 14 квітня 1987 р. захистив у Києві докторську дисертацію, а посвідчення з ВАКу отримав у 1990 р. Тільки уявіть! Це була жахлива психічна покара!

У 1988–1990 рр. розкрився талант Т. Комаринця як пропагандиста великих здобутків національної культури. Він читав лекції у різних аудиторіях, користувався великою популярністю і організатора – домігся за три роки відновлення кафедри фольклористики в ЛДУ імені Івана Франка.

«Я мав змогу подивляти тоді мужність Теофіля, коли він висунув пропозицію організувати на факультеті кафедру української фольклористики. Проти цієї ідеї, яка працювала на утвердження українистики, тоді виступала більшість викладачів факультету (...) Нелегкою була «війна» за створення. Але врешті єдина і перша в Україні кафедра фольклористики була відтворена, бо ж існувала в ЛДУ в 1939–1947 рр. до смерті акад. Філарета Колесси».

³ Т. Комаринець. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – К., 1983. – С. 87.

⁴ Докладно ці події описані у книзі О. Комаринця «Спогад спогадів» (Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002 – С. 102–203) у статтях: «Життя без веселкових барв», «Пан чи пропав», «Захист докторської дисертації», «Lux in tenebris», «Бурхливий 1989 рік», «Перша в Україні».

Будучи завкафедрою фольклористики, Т. Комаринець домігся відкриття спеціальності «фольклористика» – дуже необхідної для національного відродження праці, спільної роботи над фольклористичним словником, відкриттям центру українознавства, міжнародного семінару з української мови і літератури, літніх шкіл, перших зв'язків із університетами Польщі, Мічигану (США). Відбулися зустрічі зі студентами Донбасу, Одещини, Любліна, Кракова, Франції. Ці факти відображені у спогадах М. Колесси, Р. Іваничука, Т. Салиги, М. Шалати, І. Денисюка, В. Івашківа, М. Гнатюка, М. Гольберга, Є. Сохацької, З. Терлака, Б. Ключковського та інших у книжці «Теофіль Комаринець: людина, вчений, політик». Ще у 1988 р. у Львові було створено обласну організацію Товариство української мови імені Т. Шевченка, а Т. Комаринець очолює осередок цього товариства у Львівському університеті. Питання про державну незалежність, національну символіку, права рідної мови ставали епіцентром гострих дискусій. Професор Т. Комаринець взяв добровільно на свої плечі нелегку ношу – вирішення національних мовних проблем в університеті. Гостра критика теорії двомовності, яка не гарантувала національно-культурного суверенітету української мови у всіх сферах суспільного життя в Україні, відстоювання прав української мови як державної. Тоді, на початку дев'яностих, Т. Комаринець був одним із духовних, навколо якого вирувало громадське життя університету. Стриманий, коректний, ввічливий, він сіяв у юні душі зерна патріотизму, бо сам був великим і щирим патріотом України.

На факультеті у цей час не було іншої людини, на яку так безоглядно можна було поклатися у сповідуванні національної ідеї. Тому його раптовий відхід у вічність – це лакуна, яку не заповнити.

У цей час пише і друкує у пресі десяток праць про мову, вкладає спільну ухвалу щодо проекту Закону про мови в УРСР, домагається стагусу державної – з метою сприяння всебічному розвитку духовних сил українського народу, гарантування його суверенного національно-державного майбуття.

Новий 1991 рік був приємним, значущим: багато листів, привітань, навіть від членів редакції УРЕ. Святий вечір урізноманітнили тодішні студенти університету: Т. Базюк, Р. Береза, Я. Брилинська, Г. Гонгадзе, Ю. Горблянський, І. Гунчик, Р. Крохмальний, У. Кушнір, М. Легкий, І. Плотиця, Б. Фотюк, Н. Хібеба, Х. Юревич та інші, переодягнені у персонажів вертепної драми. «Ми прийшли до нашого професора гамірною ватагою – грали, колядували. Щось таке, до болю рідне й близьке, єдало нас» (Р. Крохмальний, с. 142).

Активну участь професор Т. Комаринець бере і в діяльності Наукового Товариства імені Шевченка, стає головою комісії шевченкознавства (у 1992 р. – дійсним членом НТШ). Протягом трьох років Т. Комаринець очолював комісію шевченкознавства, був постійним доповідачем і лектором на наукових сесіях та інших урочистостях. Чотири наукові праці Т. Комаринець публікує у «Записках НТШ». На міжнародному симпозиумі «Іван Франко і світова культура» виголосив доповідь «І. Франко і фольклористична концепція українських романтиків».

6 грудня 1990 р. колектив університету демократично обрав 43-річного професора фізики, народного депутата СРСР І. Вакарчука ректором. Т. Комаринець вручив ректорові професорську мантію і висловив сподівання на те, що відтепер Львівський університет стане справді українським. Сьогодні І. Вакарчук – міністр освіти, Герой України. Професор Т. Комаринець був обраний головою Ради університету і плідно співпрацював із ректором І. Вакарчуком.

1991 рік був вщерть переповнений різними заходами, подіями... 24-25 січня зусиллями викладачів: І. Остапика, В. Івашківа, Т. Салиги, В. Корнійчука, В. Будного, І. Денисюка, Л. Бондар, успішно проведено перші в республіці регіональні читання «Фольклор у духовному житті українського народу». Взяло участь 80 осіб. Т. Комаринець виступив з доповіддю «Стан і завдання української фольклористи-

ки». Того ж місяця Т. Комаринець разом із М. Медовниковим їздили у Кошіцький університет імені П. Шафарика, підписали договір про співпрацю. Професор налагоджує зв'язки між Люблінським університетом імені М. Кюри-Склодовської і Львівським державним університетом імені Івана Франка. Бере участь у конференції «Фольклор – сакрум – релігія», яку організували професори М. Ясінська-Войтовська і доцент Є. Бартмінський у Люблінському Католицькому Університеті. У березні перебуває в Перемишлі на святкуванні днів Тараса Шевченка, у травні – поїздка до США у Мічиганський університет. Червень-липень – голова нового цільового прийому студентів на 1991–1992 навчальний рік.

У серпні брав участь у всіх заходах з нагоди святкування 125-річчя від дня народження М. Грушевського, отримав відрядження у Люблінський Католицький Університет на конгрес із проблем теології «Роль церкви в тоталітарному режимі Середньо-Східної Європи», зустрічі з Папою Іваном Павлом II, екскурсія до найстрашнішого концентраційного табору Майданека, далі – підготовка до міжнародного симпозіуму «Станіслав Вінценз: Україна і Європейська культура», який відбувся 25–27 вересня 1991 р. у Львові і в селі Криворівні. Ще поїздка до Національного університету у Пряшів (Чехословаччина) на міжнародний науковий семінар «Традиції регіональних культур русинів-українців у Карпатах і діаспорі».

5 жовтня провів ювілейну конференцію на базі Наукової бібліотеки Львівського державного університету імені Івана Франка у зв'язку зі 150-річчям від дня народження М. Драгоманова. Того ж дня на горбочку початку вулиці Драгоманова виступив востаннє перед львів'янами. Хвилювався, ковтав таблетки, тамуючи біль серця, виступив, говорив про утвердження української мови, розвиток культури та історії рідної України. Його життя нагадує нам свічку, яка, сама згоряючи, освітлює шлях іншим.

6 жовтня, неділя – моціон на Чортові скали. Очі вабила різноколірна гама осіннього листя, а настрої був сумовито-мінорний. Теофіль розказував про враження від концтабору Майданек. Уся територія огорожена почвірними бетонованими стовпами, обтягненими колючим дротом. Понурі довжелезні бараки, крематорій і печі з надмірно високими коминами, склади з одягом, взуттям, волоссям... Та найглибше вразила Т. Комаринця розповідь про останні хвилини життя ув'язнених. Їх десятками запускали у велику залу-душову, навіваючи надію на життя, а за декілька хвилин – у ще більшій камері посипали смертоносним порошком, який швидко прилипав до мокрих тіл нещасних, і – спалювали у крематоріях...

Щоби змінити тему розмови, я спитала його:

– Про що зараз писатимеш?

– Буду опрацьовувати традиції українського бароко...

Понеділок 7 жовтня був заповнений по вінця: допомагав майстрові скласти нову шафу для новоствореної кафедри фольклористики, провів засідання кафедри, радів, що були присутні молоді спеціалісти: Р. Береза і І. Ципко; ходив у НТШ, обговорювали з О. Романівим і О. Купчинським належну зустріч із професором зі США Ю. Шерехом (Шевельовим). Увечері телефонував М. Шалаті у Дрогобич, Р. Міщуку – до Києва, Б. Мельничукові – у Чернівці, він обіцяв бути опонентом на захисті кандидатської дисертації К. Серажим, бо І. Остапик відмовився...

А 8 жовтня о 7.20 год. – сталося!!!

У літньому теплі в сонячний день студенти несуть на плечах свого улюбленого професора у труні – в дорогу останню та безповоротну. Зворушливі прощальні яскраві квіти засипають його могилу на Личаківському кладовищі...

Львів, 1 червня 2009 р.

***

«Повертаєшся на факультет і тільки тепер відчуваєш усю безвимірність порожнечі. Дух цієї людини, її енергія вторгалися у кожную клітину, в кожен атом нашого життя. Ми зустрічалися майже кожен день у коридорах університету, на кафедрах, у кабінеті франкознавства. Завжди мали що сказати один одному, могли поміркувати й подискутувати, приємно було навіть посперечатися. Він цінував думку кожного, навіть супротивну. Ці зустрічі збагачували й окрилювали. Професор Т. Комаринець був на факультеті своєрідним осередком інтелектуалізму. Людина високої особистої культури, він ставав взірцем своєрідної елегантності у стосунках між людьми. Він був ученим, який глибоко розумів сутність науки й ціну її нержавіючої істини. За цю істину не раз доводилось йому «проти рожна перти, проти хвиль плисти» – завзято, вперто, нездоланно – до останнього подиху. Таким живе він у наших серцях і житиме своїми дослідженнями перед обличчям нових генерацій» (Іван Денисюк).

***

«Теофіл Комаринець переміг у затяжній боротьбі, хоч вона коштувала йому надто дорого. Він відійшов з життя, коли міг по-справжньому розгорнути свій талант ученого і громадського діяча» (Микола Льницький).

***

«У той час ми часто зустрічалися, радилися, обговорювали різні проекти про спільне з новозаснованою кафедрою, Інститутом народознавства АН України і секцією етнографії та фольклористики НТШ налагодження у Львові науково-фольклористичної роботи. Теофіл Комаринець мав достатню рішучість, був настроєний, націлений і підготовлений для їх здійснення. На жаль, невблаганна смерть обірвала ці задуми вже на підході до їх реалізації» (Роман Кирчів).

***

«Теофіл Комаринець йшов на розмови до людей вдячних і невдячних. Це теж була його праця – праця, яка не має своєї бібліографії як праця вченого, але вона не пропадає марно.

Одержимий любов'ю до рідного слова, культури, української історії, до національних духовних святинь, він для них трудився, як міг і скільки міг. Але трудився сумлінно і чесно» (Тарас Салига).

***

«Професор Т. Комаринець прекрасно орієнтувався не тільки в науковій діяльності, він мріяв зміцнювати зв'язки української науки зі світовим науковим процесом. Я мав до діла з поважним, ґрунтованим науковцем, і мені було приємно від нього почути, що він себе вважав учнем Філарета Колесси» (Микола Колесса).

***

«У Жовкві я зрозумів, що Т. Комаринець жив Шевченком. Він так глибоко інтерпретував його поезію, так (зважаючи на ще не зовсім демократичний час) висвітлював перед учителями усю сутність нашого генія, що я був захоплений, зачарований небуденністю трактування окремих поезій Великого Кобзаря і – патріотизмом, що прозирає за кожною сказаною фразою. Це була феноменальна лекція-доповідь, і як шкода, що її не зафіксовано» (Роман Кудлик).

***

«Теофіл Комаринець як людина і вчений був наділений багатьма чеснотами – врівноваженим характером і добропорядністю, неабиякою працелюбністю і цілеспрямованістю в досягненні наукових знань і прагненні їх якомога повніше реалізувати. На всіх етапах його життя, зокрема тоді, коли йому доводилось особливо сутужно, його душа випромінювала добру енергію, яка створювала довкола нього своєрідну захисну ауру, об яку розби-

вались безконечні підступи тих, хто завидував йому, не любив його і бажав йому усяких негараздів» (Марія Вальо).

***

«Теофіл Комаринець став незамінним організатором і самовідданим працівником Товариства української мови ім. Т. Шевченка: хто складав статут – Комаринець; хто їздив до Києва у справі впровадження Закону про мови – він; хто, не шкідуючи часу й здоров'я (а воно в нього було серйозно підірване), виїжджав у села й міста області організувати нові осередки «Просвіти» – Теофіл! Був він мозковим центром нашого товариства, – і про це я вже писав.

***

А нині хотів би ще додати вельми суттєве. Ми часто задумуємося: чи є у нас національна еліта і що таке український інтелігент? То скажу без перебільшення: Теофіл Комаринець ще зі студентських років представляв національну еліту й до сьогодні залишився у нашій пам'яті еталоном українського інтелігента» (Роман Іванчук).

***

«Теофіл Іванович залишив по собі добру пам'ять видатного ученого, педагога, талановитого вихователя молоді, невтомного діяча, активного дійсного члена і голови шевченкознавчої комісії НТШ, палкого патріота і людини з серцем, переповненим любов'ю. його смерть була великою втратою для української науки, викликала щирий жаль серед його університетських колег і студентів. Своїм науковим і педагогічним подвигом Т. Комаринець спорудив собі нерукотворний пам'ятник» (Йосип Кобів).

Нові книги

Интернет и фольклор. Сборник статей. – Москва: ГРЦРФ, 2009.

Науковий збірник підготовлений за результатами конференції, що відбулася в Державному республіканському центрі російського фольклору. Темі збереження фольклорних традицій в епоху масових комунікацій, виникнення і розвитку нових форм фольклору (зокрема «мережевого») розглянуто в контексті системи гуманітарних знань із урахуванням досягнень традиційної фольклористики. Статті збірки згруповано в чотири розділи: «Світи фольклору: реальний і віртуальний», «Жанри інтернет-фольклору», «Фольклор субкультури і мережевих співтовариств», «Інтернет-фольклор і постмодернізм».

Толстая С.М. Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – 528 с.

Книга включає праці з порівняльної слов'янської семасіології й етнолінгвістики, згруповані у три розділи. У першому розділі розглянуто семантичні моделі і категорії спільнослов'янської лексики: багатозначність, каритивність, семантичний паралелізм (на прикладі гнізд *сухий, прісний, порожній; грати і гуляти, праця і мука* та ін.). У другому розглянуто поняття культурної семантики, досліджено символічні та магічні функції лексики і фразеології в культурних контекстах (обрядова термінологія, дієслова руху, лексичні гнізда *веселий, кривий* та ін., фразеологізми *тлінне тіло, лито-накапано* та ін.). У третьому розділі проаналізовано такі значущі для традиційної картини світу слов'ян культурні концепти, як *доля, душа, ім'я, гріх, смерть* та ін. і їх мовне вираження. Книга адресована лінгвістам і дослідникам традиційної духовної культури слов'ян.

